

УДК 94 (477)

Ярослав Секо

ІДЕЯ НАЦІЇ В ЕСЕЇСТИЦІ ВАЛЕНТИНА МОРОЗА*У статті проаналізовано основні націоналогічні поняття есеїстики В. Мороза.**Ключові слова: нація, культура, інтегральний націоналізм, еліта, В. Мороз.*

Історія – річ парадоксальна... Коли в СРСР складали анекдоти про "дорогого Леоніда Ілліча", про дисидентів складали легенди. Такою "легендою" у свій час був Валентин Мороз. У його підтримку на Заході створювалися організації, лідери країн турбувалися про його здоров'я. У той час коли СРСР вимагав свободу Анжелі Девіс і Луїсу Корвалану, В. Мороз перебував у застінках "Владимірського централа" та інших не менш відомих закладів розсекреченого ним "заповідника імені Берії". Лише у 1979 р. його обміняли на радянських шпигунів, і дозволили виїхати на Захід.

Визнання В. Морозу найперше принесла есеїстика. Впродовж другої половини 1960-х рр. ним було написано чотири есе: "Репортаж із заповідника імені Берії", "Серед снігів" (така собі відповідь І. Еренбургу на його "Оттепель"), "Хроніка опору", "Мойсей і Датан". Вони, а головне – мужня і безкомпромісна поведінка В. Мороза під час слідства й ув'язнення витворили "легенду".

У період кризи руху шістдесятників, на тлі "зречення" Івана Дзюби, багато хто саме у В. Морозі побачив нового лідера й ідеолога. Категоричність В. Мороза контрастувала з рафінованою інтелігентністю І. Дзюби. Відмовившись від будь-якої полеміки з владою, В. Мороз відкрито себе їй протиставив. Українська еміграція у його творах "почула голос духа", знайшла знайомі мотиви й енергетику донцовського стилю. Прикметно, що 1973 р. Д. Донцов помер, і саме з цього часу вся увага переключається саме на В. Мороза. А його звільнення стало питанням честі для діаспори.

Утім, ця стаття не про таку неоднозначну фігуру як В. Мороз. Її предметом є аналіз його націоналістичного дискурсу. Не маючи на меті співставляти між собою ідеї В. Мороза та Д. Донцова, варто відзначити певний вплив останнього. Про це, зокрема, писав І. Лисяк-Рудницький, відзначаючи схожість у філософському волонтаризмі, наполегливості в обстоюванні чистоти національного ідеалу за будь-яку ціну, зневажливу відмову від будь-якого прагматичного пристосування до існуючих умов, культ сильної, героїчної, здатної на самопожертву особистості, антиінтелектуалізм і захист одержимості [1, с. 479].

Однак, в умовах обмеженого доступу до текстів, В. Мороз змушений був самостійно виходити на висновки. Пізніше він згадував, що "ми вчилися не від Донцова, а на живому прикладі" [2, с. 42]. Атмосфера національного гноблення 1960-х породжувала внутрішній, інтуїтивний пошук, який вилився в яскраві й емоційні тексти. Схожість досвіду й світовідчуття зближувало цих людей, які розійшлися між собою в часі. Так, наприклад, В. Мороз зізнався, що з брошурою Д. Донцова "Два патріотизми" зміг ознайомитися після написання власного есе "Мойсей і Датан". Найбільше його вразило те, що він зміг фактично відтворити не лише загальну ідею, але й аргументацію ідеолога "чинного націоналізму" [2, с. 18].

За своїми сюжетними лініями есе В. Мороза багатопланові. Незважаючи на незначні обсяги, у них піднімаються філософські проблеми розвитку індивіда, тогочасного становища "руху опору", його засад і перспектив. Проте, в межах цієї статті головна увага звертатиметься на феномен нації. Зауважу, що в науковій літературі це питання не отримало належного вивчення. Окремі аспекти теми зустрічаються в роботах Г. Касьянова [3], А. Русначенка [4], О. Гриніва [5] О. Обертаса [6].

Цікаві спогади про В. Мороза належать його колишній дружині – Раїсі Мороз [7].

Український дослідник А. Русначенко вірно відзначив, що есеї Мороза "варто читати, радше – ніж писати про них" [4, с. 234]. Очевидна методологічна складність виникає вже при перших спробах аналізу. Яскравий афористичний стиль В. Мороза, скерований передусім до почуттів і емоцій людини, породжує образи, тоді як дослідник прагне мати справу з якомога чіткішими дефініціями. На цю суперечність вказував "батько інтуїтивізму" А. Бергсон: "Інтуїцією називається такий вид інтелектуального відчуття, за допомогою якого проникаємо в нутро даного предмету, щоб виявити те, що для нього властиве, але що не піддається вираженню. Аналіз є тим процесом, що зводить цей предмет до відомих йому та іншим предметам спільних елементів" [8, с. 74]. Саме тому, "перевіряючи алгеброю гармонію", варто бути обережним у інтерпретації, пам'ятаючи пораду Томаса Стернза Еліота, що всяка інтерпретація "правомірна тільки тоді, коли нічого не інтерпретує, а надає читачеві факти, яких він би сам, очевидно, не зауважив" [9, с. 93].

Ефект творів В. Мороза, так само як і ефект від картин експресіоністів, виникає за рахунок чіткого акценту на діонісійському началі в людині, що вносить неспокій, стрімкість, оп'яніння, хаос у розмірене й розплановане життя. Це піднесення над побутом, матеріальним прогресом та

міщанством заради служіння вищому ідеалу, й екстатичному злитті з ним. Посилює простоту сприймання маніхейський, за суттю, принцип дуалізму, в якому інтуїція протиставляється розуму, традиція – прогресу, "ми" – "ім" тощо. Попри це, виникає відчуття, що автор не намагається пояснити світ, а лише нав'язати свою думку. Саме через це, як вважає Г. Касьянов, статті В. Мороза серед українських шістдесятників сприймалися неоднозначно: з одного боку, віддавали належне публіцистичному талантові автора, психологізмові його висновків, з іншого – відштовхували його максималізм, суб'єктивність оцінок і менторство [3, с. 110].

Однак, те що в Україні називали відірваністю від реалій, окремі емігрантські кола проголосили одкровенням.

Ще І. Лисяк-Рудницький відніс твори В. Мороза до інтелектуальної традиції інтегрального націоналізму [1, с. 479]. Загальними для неї є наступні ознаки (за Дж. Армстронгом): 1) Віра в те, що нація є найвищою цінністю, якій мають бути підпорядковані всі інші; 2) апеляція до містичної ідеї єдності всіх особистостей, що складають націю, зазвичай через припущення, що в одне органічне ціле їх об'єднують біологічні характеристики, або незворотні наслідки спільного історичного розвитку; 3) підпорядкування раціональної аналітичної думки "інтуїтивно правильним" емоціям, ірраціональності; 4) наявність харизматичного лідера чи еліти націоналістів-ентузіастів, які вважаються уособленням "волі нації"; 5) культ дії, війни та насильства, які вважаються вираженням "вищої біологічної життєздатності нації" [10, с. 318].

Тією чи іншою мірою, усі означені риси притаманні творам В. Мороза. Ключовим поняттям є "нація". Годі шукати в текстах хоча б якесь пояснення йому. Для практикуючого націоналіста є лише одне питання на яке він не в змозі відповісти: що таке нація? Перед цим питанням він відчуває трепет теолога, якому необхідно доводити існування Бога купці атеїстів. "Qu'est-ce qu'une nation?", – першим це питання в європейській думці поставив і спробував відповісти Е. Ренан, породивши тривалу дискусію, що не стихає й досі. Простіше науковцям, за допомогою описових дефініцій чи абстракцій на зразок "уявленої спільноти" (Б. Андерсон) так-сяк визначити цей феномен. Або ж просто відмовитися від нього й "забути про націю" (В. Тішков). Але націоналісту вкрай непросто. Це всеодно, що назвати ім'я Бога. Колись люди вірили, що знання імені (дефініції) розкриває сутність. Націоналіст наче біблійний Яків, що борючись із Ангелом, допитується його імені, але у відповідь чує: "воно (ім'я – Я.С.) дивне". От і все. Неможливо проникнути в таємницю чогось гранично вищого від себе, можна лише вірити й прийняти як данність.

Тому вдамся до цитування: "Нація – це Щось з великої літери, Щось містичне, яке є в людині, яке споконвічно в національній душі. Воно може бути в будь-якій формі. Воно може реалізовувати себе в будь-яких ознаках. І найперше реалізує себе в тій ознаці, яка породжує почуття окремішності, неподібності до інших" [2, с. 51].

Нація є вічною і незнищимою, а отже явищем наскрізь містичним. Вона виникає не через історичні обставини, не через волю окремих осіб. Її творить "силове духове поле землі" [2, с. 52]. В. Мороз усіяко уникає конкретних визначень суті нації, а задовольняється абстракціями як от: нація – це психіка, а не зовнішній вияв [2, с. 57]. Як кожен містик він боїться означити той первень, який складає означуваний феномен. Говорячи про його непізнаваність в принципі, трансцендентність, а отже, недосяжність для розуму, есеїст сакралізує поняття нації. Нація – це найсвятіше, це синтез всього духовного чим володіє людина. Нація є незнищимою, а якщо зустрічаємося з випадком асиміляції, то це означає лише те, що мали справу не з нацією, а "випадковим утвором" який не мав під своїми ногами того силового поля, яке творить націю [2, с. 65].

Хоча нація виводиться В. Морозом з-під будь-якої дискусії, все ж існує потреба показати щось реальне, через що нація проявляється. Інакше матимемо справу з фікцією. Есеїст звертається до аналогії з хрінном. Нація – це те, що в землі, те, чого не видно. У той же час листя, що на поверхні – конкретні риси, через які пізнаємо націю – мова, релігія, культура. Саме через те, для нації є не смертельною втрата будь-якої з цих ознак – вириваючи бадилля, корінь залишається в землі [2, с. 56].

З іншого боку, нація не є чимось відокремленим від людського досвіду. Категорією, через яку В. Мороз намагається показати зв'язок між нацією і окремим індивідом, є національність (українськість, білоруськість, німецькість). Вона декларує себе через особливе світовідчуття: "Мій народ – окраса землі. Мій народ – стріла з Божого лука" [11, с. 71]. У "Мойсеї і Датані" В. Мороз безапеляційно заявляє: нація є необхідністю. Критикуючи білоруську поетесу Євдокію Лось за її почуття "вторинності щодо Росії", есеїст проголошує, що в повноцінної людини нація, Вітчизна повинна бути цінністю над усіма цінностями: "Я не знаю, для чого існує на світі Білорусія. Але я твердо знаю: білорус, що каже: "А зачем мне Белоруссия?" – це вже мертва людина. "Для чого Білорусія" – на такі запитання відповіді нема. Коли йдеться про святощі – тоді логіка ні до чого (...). Нація – це синтез усього духовного, чим володіє людина" [11, с. 71].

Саме крізь призму нації відбувається прочитання людських цінностей: "Істина – національна. Тобто вона одна для всіх, але з мільйоном граней. І до кожної нації повернута однією, неповторною гранню. Місія нації – знайти свою грань, яку ніхто, крім неї, не знайде, і цим збагатити людство" [11, с. 70].

Такий погляд на націю жодною мірою не є оригінальним, а повністю вкладається в примордіалістську парадигму мислення, причому в її крайню версію. Ентоні Сміт так резюмує її: "ми маємо етнічну ідентичність, як маємо язик, очі чи вуха. Ця форма примордіалізму розглядає людей як приналежних "за природою" до певної етнічної спільноти так само, як вони належать до сімей" [12, с. 52]. Це те, що мав на увазі ідеолог інтегрального націоналізму Шарль Моррас, коли говорив, що поняття "нація" означає "народження", або не означає нічого" [13, с. 123].

Примордіалізм здійснює спробу проникнення у таємниці людської психіки й оголює первісні інстинкти. Нація це не те, що ми можемо обрати, а лише прийняти як данність, як дар чи як талант. "Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину", – цими відомими рядками В. Симоненка можна передати таке світовідчуття.

На відміну від своїх головних критиків – модерністів, які схильні визнавати за індивідом право на вибір національної ідентичності під дією переважно соціально-політичних чинників, примордіалісти апелюють до стихійних, неусвідомлених почувань.

Саме ця природа, часом приспана, заглушена, але все ще жива, лише чекає часу, аби проявити себе. Описуючи цей стан на прикладі білоруса, В. Мороз писав: "У душі білоруса могутніми тисячолітніми карами скристалізувалася білоруськість. Знищити її неможливо – як неможливо загасити вулкан сміттям. Можна приспати, але в час могутнього виверження, коли здригаються гори, воно щезне моментально. Навіть не згорить – випарується" [11, с. 72].

Виграшне місце примордіалістів – наявність у людській природі почуттів, що проявляють себе в зустрічі з іншим, особливо коли той наділений іншими расовими чи культурними рисами. Цей "каїновий страх" перед зустріччю з іншим характерний для усіх епох і народів, і саме його примордіалісти, багато в чому спекулятивно, ототожнюють з національним почуттям, і, врешті, з нацією. Саме в цьому запорука успішності сприймання примордіалістської парадигми широкими верствами населення. Це особливо проявляється в кризові періоду розвитку суспільства, коли відчувається потреба знайти винного поза собою.

У той же час середовищем або ж, за висловом В. Мороза, "силовим полем" з якого народжується нація є культура. У ній зосереджено спадок нації. Це живильний гумус для наступних поколінь. У тлумаченні культури В. Мороз не вельми оригінальний, вказуючи на її накопичувальний характер: "Культура передбачає багатівкове визрівання чогось" [11, с. 127].

Однак, це накопичування не є сумативним. Усе складніше – у процесі віків індивідуальність стирається, внесок окремих людей обезличується й відбувається створення традиції. Для прикладу, кожна пісня мала свого автора, не менш відомого в своїх колах аніж сьогодні Ю. Рибчинський, і автентичне звучання. Однак, її шлях до сучасності не позбавлений фонетичних і композиційних змін, вставок, запозичень, забуттів, і як результат маємо "слова і музика народні". Це стосується як предметів художньої, так і матеріальної культури, звичаїв, обрядів, ментальності тощо. Саме так можна зрозуміти твердження публіциста про те, що "Традиції не створюють. Традиції *створюються самі* протягом віків" [11, с. 127].

За такого процесу вони втрачають своє утилітарне значення й перетворюються на суспільнозначимі. Традиції сакралізуються, стають непорушними цінностями, й саме в такому розумінні можуть претендувати на те, аби бути вираженням сутності нації. Таким чином, В. Мороз вкотре підкреслює надособовість і субстанційність нації, незалежну від дій окремих індивідів. Побіжно зазначу, що в сучасній науці цей аргумент зазнав серйозної критики після виходу в світ книги за редакцією Е. Гобсбаума й Т. Рейнджера "Винайдення традиції". Її автори доводять штучний характер більшості того, що ми пов'язуємо з автентичними рисами національної культури. Мова, одяг, національна символіка є результатом не стихійного творення, а системної роботи національних еліт, і саме в такому сенсі є штучними [14].

Для В. Мороза традиції це не лише "онтологічний аргумент існування нації", але й ключовий елемент її сучасного життя. Вони є матрицею, на котру насаджується новий досвід. У "Хроніці опору" В. Мороз позитивно оцінює грузинську культуру, в якій навіть такі недавні явища як кіно і джаз прив'язані до спадщини. Це ж стосується гуцулів Космача, досвід яких на переконання В. Мороза має бути перенесений на все українське суспільство. Гуцулам вдалося зберегти самобутність своєї культури завдяки тому, що вони взяли нове, не зруйнувавши старих надбань [11, с. 115]. На переконання есеїста, "високі культурні досягнення можливі тільки при неперервності традицій. Нічого не втратити, усе складати – шар за шаром. Тільки так виростає власна органічна духовність" [11, с. 116].

Інтегральний націоналізм живиться страхами – перед іншим і часом. Традиція за таких умов відіграє охоронницьку функцію. Страх перед іншим долається шляхом возвеличення власного "я", а поступ часу обмежується вудилами культурного традиціоналізму. Для В. Мороза прогрес матеріальної цивілізації в якому загубилося духовне начало складає серйозну проблему, виклик усталеним цінностям. Саме через це, він відкидає революційність у культурі, результатом якої є виникнення масової культури. Велика хиба націоналізму полягає в переконаності, що лише він є єдиним чинником людської духовності, творить єдність світу в різноманітності.

Між тим практика доводить, що саме націоналізм у індустріальну епоху був головним чинником стирання етнічних відмінностей й гомогенізації суспільства. Процеси русифікації, англізації, онімечення здійснювалися саме під прапором націоналізму. Критикуючи масову культуру, В. Мороз цілиться в ту силу, що стоїть за нею – російський націоналізм. У той же час, варто підкреслити, що відкидання В. Морозом масової культури на користь так званої "високої" культури, навряд чи може вважатися сильним місцем. Упередженість щодо сучасної йому російської масової культури, не дозволила побачити значного потенціалу низьких жанрів, кітчу як таких для націотворення.

Культура для В. Мороза це ще й поле на якому, й за яке відбувається боротьба. Пригноблена нація, на його думку, відчуває в собі інстинкт до самозбереження, який реалізується через опір. На ньому "тримається і нація, і духовність узагалі" [11, с. 116]. Опір – це те живе, яке здатне протистояти асиміляції. Останню В. Мороз розуміє як розбиття традиційних структур. "Це тонка хімічна реакція, – читаємо у "Хроніці опору", – у результаті якої з нації видаляють отой цемент, скріплюючий елемент, завдяки якому вона тримається вкупі як нація" [11, с. 118].

Прикладами асиміляційних дій в Україні називалися: дехристиянізація, колективізація, індустріалізація, масове переселення з села до міста [11, с. 126]. На думку есеїста, збереження бодай десятої частини нації з повноцінною духовністю є достатньою умовою для подальшого відродження: "із шматочка повноцінної вербової гілочки виросте цілий вербовий гай" [11, с. 118].

Валентин Мороз у "Хроніці опору" простежує особливості опору в українській історії. Саме почуття національної гідності спонукало опришків іти в ліс, а боротьба за православну (згодом і уніатську) віру була ознакою національною боротьби.

Для В. Мороза очевидно, що віднайти коріння нації в минулому вкрай важко, тому він вдається до маніпуляцій різними ідентичностями. Присутність у релігійній ідентичності етнічного компоненту він абсолютизує, проводячи в окремих випадках між церквою і нацією знак рівності [11, с. 111]. Не потрібно забувати, що головне завдання церкви полягає у приведенні людей до Царства Небесного, її найвищою цінністю є Бог. А що стосується земних справ, то вони вирішуються лише в руслі цього завдання. Боротьба за віру, в умовах Середньовіччя – Нового часу, містила в собі як соціальні мотиви, так і національні. Однак, останні були другорядними. Абсолютизуючи саме національні чинники, й зводячи основний конфлікт до них, В. Мороз мав на меті довести лише одне: коли існує національний опір, тоді це є прямим свідченням існування нації.

Серед інших прикладів опору В. Мороз у "Хроніці опору" описує боротьбу гуцулів Космача за вкрадений іконостас, а в "Серед снігів" – рух шістдесятників. Саме через це В. Мороз виступає за національне відродження, в основі якого лежить боротьба за культуру. Варто сказати, що В. Мороз не надто політизує свої есе. Проте це швидше проблема стилю, ніж позиція. Між рядками впевнено читається повноцінна всеохопна боротьба.

Культура, хоча й виступає матрицею національного відродження, "силовим полем", все ж, не є самодостатньою. На думку В. Мороза, вирішальна роль належить суб'єктивному чиннику. Як і Д. Донцов, він апелює до волюнтаристичного "хочу". Коли людина про щось почне думати, щось робити, чогось хотіти, вона створює своєрідне силове поле, силовий чинник, який впливає на інших. Створити націю, збудувати націю – це означає створити суму великих "Хочу", великих волюнтаристичних потуг, достатню для того, щоб перемогти всі інші. "Хочу" за своїм характером – виклик пасивності [2, с. 56].

В. Мороз для означення людського стану збуреного "Хочу" застосовує поняття одержимості: "ОДЕРЖИМІСТЬ – це не художність. І не науковість. Одержимість це окрема субстанція, необхідний поряд з іншими компонент для повноцінного духовного життя. Можна мати чудові руди – але вони ніколи не перетворюються у сплав, не оживуть без необхідної температури в печі. Можна мати великі духовні скарби – але їх просто не помітять, доки за них не візьметься одержима людина і не розтопить їх у горнилі своєї одержимості" [11, с. 78].

Носіями такого стану, "одержимими" за В. Морозом, є аристократи духу [11, с. 93]. Цей донцовський термін у В. Мороза не тотожний загально прийнятому розумінню еліти. Останню він ділить на реалістів, які послуговуються логікою сьогодення, та одержимих. Розуміння одержимих дещо виходить за звичаєне розуміння еліти. Це не просто людина, яка знає і вміє, але живе своїм знанням, і діє. Римську імперію оновили християни не завдяки своїм знанням (філософи

знали значно більше), а більшому градусу емоційності. Для реаліста істина – просто інформаційне знання, для одержимого – одкровення, без якого життя втрачає сенс. Істина розігріта в душі до певного "градусу" стає цінністю. Знання переростає у віру [11, с. 82].

Як бачимо семантично стан одержимості є значно ближчим до гумільовського поняття "пасіонарність". Пасіонарність походить від латинського *passio* – страждання, страсть. У логіці одержимості момент страждання, самопожертви Валентин Мороз підносить дуже високо: "Нема ніяких прогресів, які б автоматично гарантували нації право на існування. Нація може жити тільки тоді, коли є люди готові за неї вмерти <...> коли сини її вірять, що їхня нація – богообрана, уважають свій народ найвищим витвором історії" [11, с. 71].

Мотив сильної особистості у В. Мороза, без сумніву, ніцшеанський за своїм походженням. У верлібровій поезії "Перший день", він так розкриває сутність того, що Ніцше називав би надлюдиною: "Сильним – трудно. Усі їхні хочу дуже великі – ті, що привели за ґрати, і ті, що поривають на волю. Ні, то не поєдинок хочу і мушу. То битва двох сатанинських хочу – обоє мускулясті і несамовиті, обоє з дужим виразним пульсом, з міцним апетитом до життя, обоє вигодувані пружним, повнокровним організмом" [11, с. 142].

Не випадково, В. Мороз звертається до образу героя. Підносячи його над буденними справами, оцінюючи під кутом зору готовності до жертви, есеїст робить його відповідальним за буття нації. Страждання, смерть людини в ім'я нації для нього – той нормальний стан опору за якого можливе воскресіння пригнобленої нації: "Не всі квіти, посіяні на морозі, ростуть. Більшість гине. Але іншого виходу нема. Для нації, що сотні років живе в льодовиковому періоді, в умовах постійної зими, це єдиний вихід: "буду сіяти квіти на морозі". Та й сама Україна – це квітка, що виросла серед снігів. Україна – це квітка ломикамінь. Українська живучість – це алогізм, ірреальність, парадокс, якщо користуватися логікою "реалістів" – так само як і цвітіння білотки (едельвейс) на крижаних вершинах. Україна живе завдяки іншій логіці – логіці одержимості" [11, с. 72].

Відзначу, що сам по собі культ героя є дуже давнім витвором людства. Міфологічна свідомість породила цілий сонм героїв типу Гільгамеша, Ахіла чи Кецалькоатля, головна функція яких полягала в руйнуванні пасивності. Герой – це приклад, це виклик пасивності, але, водночас, і жертва на вівтарі. Не так, власне, подвиги, скільки трагічний фінал є чинником, який спонукає до наслідування, а отже, запалює послідовників на нові звершення, породжує нових героїв.

Таке звернення до архетипів людської ментальності, як бачимо, є характерним почерком інтегральних націоналістів. Відшукуючи їх, вони наділяють їх національним змістом, вписуючи, таким чином, у сучасну національну історію. При цьому, відбувається заретушовування негативних проявів, котрі містять у собі той чи інший архетип. Так, жертвуючи собою, герой вимагає аналогічної жертви й від інших, не бажаючи визнати за ними право на слабкість.

Власне, у цій системі понять знаходиться відповідь на ще одну характерну рису інтегрального націоналізму – наявність сильного вождя, що уособлює собою інтереси нації. У есе "Серед снігів" пошук такого героя-символа стає однією з головних сюжетних ліній.

Варто зауважити, що в цьому пункті В. Мороз чи не найбільше увійшов у суперечність з іншими шістдесятниками. Адже, його есе було не лише загальним міркуванням, але апелювало до конкретних фігур. Критикуючи "реалістів", він називає його сучасний вияв "павличківством" за іменем відомого поета; так само гострою була реакція на покаєнну заяву одного із "одержимих" – Івана Дзюби. Однак коріння несприйняття "культу героя" шістдесятниками, як на мене, потрібно шукати глибше, аніж у особистих симпатіях-антипатіях.

Покоління шістдесятників відкривало собою нову епоху світовідчуття, в основі якої лежали інші цінності життя. Згадаймо симоненкове повернення до людини: "Сьогодні усе для тебе – озера, гаї, степи. І жити спішити треба, кохати спішити треба – гляди ж не проспи", у якому сучасність та індивідуальність вивіщено над благами майбутніх поколінь і колективних індивідуальностей.

Інтегральний націоналізм у морозовому прочитанні не переобтяжений надмірною увагою до факту, йому невідомі сумніви. Мета визначена, завдання поставлені, проголошені істини стають імперативом до дії. Звичайно, В. Мороз не теоретик, а – будитель. Однак запропонований ним рецепт подолання національних проблем вже на рівні категоріального апарату виглядає аж надто абстрактно і розмито. В цьому головна небезпека подальших спотворень і деформацій.

Ставлячи високі цілі й ідеали, подібний тип націоналізму апелює навіть не до високоморальної людини, а надлюдини, що стоїть вище за мораль. Навіть, якщо погодитися з думкою, що саме "аристократи духу" мають вести за собою решту, то в очі кидається суперечність. Інтегральний націоналізм базується на страхах людини, її слабкостях. І саме граючи на них, ці "аристократи духу" обґрунтовують власне панування. Водночас, варто мати на увазі, що саме така система координат дає дуже зручні, а головне – прості відповіді на багато питань сьогодення. Її антиінтелектуалізм в умовах віку "бунту мас" створює дуже зрозумілі для багатьох поведінкові рамки.

Ідеї В. Мороза не вичерпуються своїм часом. Інтегральний націоналізм, як бачимо, дуже вкорінений у людську психіку, а отже, реінкарнація його ідей цілком закономірна, підтвердження чому дають сучасні українські реалії. За привабливим стилем таких без сумніву талановитих авторів як В. Мороз ховається доволі непередбачувана сила ірраціональних потягів людей, перед якою навіть найсвітліші задуми можуть потьмяніти. Попри високий позитивний пафос українського національного відродження, що знаходимо в творах В. Мороза, відсутність шовінізму, закликів до агресії, національного вивищення, не можливо не відзначити хибності самої методології та понять. І саме в них закладені інструменти подальших деформацій і перероджень націоналізму.

Список використаних джерел

1. Лисяк-Рудницький І. Політична думка українських підрадянських дисидентів // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. – В 2-х т. – Т. 2. – К.: Основи, 1994. – С. 477–488.
2. Мороз В. Лекції з історії України / Мороз В. – Торонто, 1982. – 127 с.
3. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-х – 80-х років / Касьянов Г. – К.: Либідь, 1995. – 224 с.
4. Русначенко А. Розумом і серцем. Українська суспільно-політична думка 1940–1980-х років / Русначенко А. – К.: КМ Академія, 1999. – 324 с.
5. Гринів О. Українська націологія: від другої світової війни до відродження держави. Історичні нариси / Гринів О. – Львів: Світ, 2004. – 592 с.
6. Обертас О. Український самвидав: літературна критика та публіцистика (1960-і – початок 1970-х років) / Обертас О. – К.: Смолоскип, 2010. – 300 с.
7. Мороз Р. Проти вітру. Спогади дружини українського політв'язня / Мороз Р. – К.: Свічадо, 2005. – 214 с.
8. Бергсон А. Вступ до метафізики / Бергсон А. // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів: Літопис, 2001. – С. 73–83.
9. Еліот Т. С. Функції літературної критики / Еліот Т. С. // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів: Літопис, 2001. – С. 86–94.
10. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму / Касьянов Г. – К., 1999. – 352 с.
11. Мороз В. Есеї, листи, документи / Мороз В. – Мюнхен: Сучасність, 1975. – 288 с.
12. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Сміт Е. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 313 с.
13. Моррас Ш. Повернення до живих речей / Моррас Ш. // Націоналізм: антологія / Упор. О. Проценко, В. Лісовий. – С. 121–132.
14. Винайдення традиції / За ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера. – Пер. з англ. – К.: Ніка-Центр, 2005. – 448 с.

Ярослав Секо

ИДЕЯ НАЦИИ В ЭССЕИСТИКЕ ВАЛЕНТИНА МОРОЗА

В статье анализируются основные националогические понятия эссеистики В. Мороза.

Ключевые слова: нация, культура, интегральный национализм, элита.

Yaroslav Seko

AN IDEA OF NATION IS IN ESEISTICI OF VALENTYN MOROZ

In the article the basic nation science concepts of ese are analysed V. Moroz.

Keywords: nation, culture, integral nationalism, elite, V. Moroz.

УДК 130.2: 930.85

Марія Левенець

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

У статті досліджено історичні умови, особливості становлення та розвитку історії української культури України. Проаналізовано та узагальнено праці відомих українських та зарубіжних дослідників історії культури.

Ключові слова: історія української культури, становлення історії української культури, ретроспектива історії української культури, українознавчі праці, Україна.

У ХХІ ст. людство прийшло з видатними науковими і технологічними досягненнями, що корінним чином змінили устрій життя. Бурхливий розвиток науково-технічного прогресу, перетворення науки в безпосередню продуктивну силу, виникнення якісно нових політичних, економічних і соціальних механізмів, стимулюючих розвиток суспільства, ставлять надзвичайно високі вимоги до адекватної соціалізації людини і передусім до її освіти.